

PISMO PAOLU ANTONIU FOSCARINIJU

Rim, 12. aprila 1615

ROBERTO BELLARMINO

Karmeličanski menih Paolo Antonio Foscarini (1580–1616?), dvakratni provincial svojega reda v Kalabriji, kjer je bil tudi rojen, je leta 1615 v Neaplju brez dovoljenja za tisk (t. i. *imprimatur*) izdal *Lettera sopra l'opinione de' Pitagorici e del Copernico della mobilità della Terra e stabilità del Sole, e del nuovo Pittagorico Sistema del Mondo* (*Pismo o pitagorejskem in Kopernikovem mnenju o gibanju Zemlje in mirovanju Sonca ter o novem pitagorejskem sistemu sveta*), v katerem je zagovarjal kopernikanski heliocentrični sistem in njegovo skladnost s Svetim pismom. Galileo, ki je delo prebral, se je mogoče v njem delno navdihoval, ko je pisal slovito pismo Kristini Lorenski. Foscarinijevo *Pismo* je skrbno preučil Sveti oficij in eden od anonimnih cenzorjev ga je označil za »preveč zaletavo«. Ko je Foscarini zvedel za obtožbo, je napisal kratko obrambo v latinščini, v kateri je zanikal, da njegovemu stališču nasprotuje »strinjajnje [cerkvenih] Očetov«. *Defensio* je situacijo še poslabšal, tako da so njegovo *Pismo* 5. marca 1616 postavili na *Index librorum prohibitorum* »brezpogojno«, medtem ko sta bila Kopernikova knjiga *O revolucijah nebesnih sfer* in De Zuñigov *Komentar Joba* tja uvrščena le začasno, dokler se ju ne popravi (*donec corrigatur*).

Foscarini je svoje *Pismo* in *Obrambo* poslal izjemno vplivnemu jezuitskemu teologu Robertu Bellarminu (1542–1621). Bellarmino, v službi pri papežu Klementu VIII., je postal kardinal leta 1599 med procesom proti Giordanu Brunu, v katerem je glasoval za Brunovo obsodbo. Bil je eden glavnih borcev protireformacije in avtor obsežnega dela o religioznih vprašanjih *Disputationes de controversiis Christianae fidei adversus hujus temporis haereticos* (*Razprave o spornih vprašanjih krščanske vere proti današnjim heretikom*, 1586–1593), v katerem je zavračal protestantske veroizpovedi. Po Bellarminu je treba verjeti v vsako besedo Svetega pisma. Bellarmino sicer priznava, da je v Svetem pismu poleg stvari, ki sodijo k veri v strogem pomenu besede (tj., tisto, v kar je treba verjeti za odrešenje), tudi mnogo takšnega, kar ne sodi k tako razumljeni veri, vendar je treba verjeti tudi v te stvari, saj jih je izrekel resnicoljuben in neoporečen govorec (t. i. načelo *de dictu*).

Bellarmino je že od samega začetka svojih poučevanj (Leuven 1570–1572) zavračal obstoječe kozmologije in na podlagi Svetega pisma razvil »resnično krščansko«
kozmozologijo. Po Bellarminu nebo ni sestavljeno iz eteričnih, trdnih, tridimenzionalnih, nespremenljivih sfer, ki gibljejo planete in zvezde, temveč se ti po nebu gibljejo sami od sebe »kot ribe v vodi in ptice v zraku«. Že v tem obdobju je obravnaval tri kozmološke možnosti za »reševanje pojavov«: Kopernikov heliocentrični sistem, Ptolemajevo astronomijo ekscentrov in epiciklov in na Svetem pismu utemeljeno geocentrično astronomijo. Kopernikova astronomija oz. kozmologija se mu sploh ni zdela vredna resne obravnave, saj je menil, da je nemogoče, da bi bila resnična; če pa bi se izkazala za resnično, bo treba najti način za njeno uskladitev s Svetim pismom in ptolemajsko astronomijo.

Bellarminovo pismo Foscariniju je prevedeno po: Galileo Galilei, *Opere di Galileo Galilei*, ur. A. Favaro, Giunti/Barbera, Firenze 1964–1968, XII, str. 171–172.

Prečastitemu očetu Paolu Antoniu Foscariniju, karmeličanskemu provincialu v Kalabrijski provinci

Moj prečastiti oče,

z veseljem sem prebral pismo v italijanščini¹ in latinski spis,² ki ste mi ju poslali, prečastiti: zahvaljujem se vam za oboje in priznavam, da je oboje polno duhovitosti in učenosti. Ker pa sprašujete za moje mnenje, bom odgovoril zelo na kratko, saj imate vi zdaj malo časa za branje in jaz imam malo časa za pisanje.

Prvič, pravim, da se mi zdi, da vi, prečastiti, in gospod Galileo ravnata pametno, ko ostajata pri tem, da govorita *ex suppositione* in ne brezpogojno, kakor sem zmeraj verjel, da je govoril Kopernik. Kajti reči, da se vsi pojavi bolje rešijo,³ če vzamemo, da se Zemlja giblje in Sonce stoji pri miru, kakor če sprejmemo ekscentre in epicikle, je odlično povedano in prav nič nevarno; in matematiku je to dovolj; če pa bi radi trdili, da je Sonce v resnici v središču sveta in se vrtilo okrog samega sebe, ne da bi potovalo od vzhoda proti zahodu, ter da je Zemlja na 3. nebu in s skrajno hitrostjo kroži okrog Sonca, je to zelo nevarna reč, ne le ker bi razdražila vse sholastične filozofe in teologe, ampak ker bi s postavljanjem Svetega pisma na laž škodila tudi sveti veri; čeprav ste, prečastiti, dobro utemeljili različne načine, kako razlagati Sveto pismo, pa jih niste uporabili pri podrobnostih, saj bi nedvomno zadeli ob hude težave, ko bi bili hoteli obrazložiti vsa tista mesta, ki ste jih sami navedli.

Drugič, pravim, da koncil, kot veste, prepoveduje razlaganje Svetega pisma v nasprotju z obćim dogovorom svetih očetov; in če boste, prečastiti, blagovolili prebrati, ne rečem, da samo svete očete, temveč tudi moderne komentarje Geneze, Psalmov, Pridigarja, Jozueta, boste uvideli, da vsi soglašajo pri razlagi *ad litteram*, da je Sonce na nebu in da kroži okrog Zemlje z največjo hitrostjo ter da je Zemlja zelo oddaljena od neba in stoji negibna v središču sveta. Zdaj sami po lastni previdnosti presodite, ali bi Cerkev mo-

gla trpeti, da dajemo Svetemu pismu pomen, ki nasprotuje svetim očetom in vsem grškim in latinskim razlagalcem. Niti ni mogoče odgovarjati, da to ni stvar vere, kajti če to ni stvar vere *ex parte obiecti*,⁴ pa je stvar vere *ex parte dicentis*,⁵ zato bi bil krivoverec, kdor bi trdil, da Abraham ni imel dveh sinov in Jakob dvanajstih, kakor kdor bi rekel, da Kristus ni bil rojen iz device, kajti oboje govori Sveti duh skozi usta prerokov in apostolov.⁶

Tretjič, pravim, da če bi bil dokaz, da je Sonce v središču sveta in Zemlja na 3. nebu ter da Sonce ne potuje okrog Zemlje, temveč Zemlja potuje okrog Sonca, resničen, tedaj bi bilo treba ravnati zelo preudarno pri razlaganju tistih delov Svetega pisma, ki se zdijo temu nasprotni, in raje reči, da jih ne razumemo, kakor reči, da je napačno, kar se dokazuje. Vendar pa ne bom verjel, da tak dokaz obstaja, dokler mi ga ne bodo pokazali: dokazati, da predpostavka, da je Sonce v središču [sveta] in Zemlja na nebu, rešuje pojave, namreč ni isto kot dokazati, da je Sonce resnično v središču in Zemlja na nebu; verjamem sicer, da prvi dokaz lahko obstaja, o 2. pa zelo močno dvomim, v primeru dvoma pa se ne smemo odreči Svetemu pismu, kot so ga razložili sveti Očetje. Dodajam, da je *Oritur sol et occidit, ed ad locum suum revertitur*⁷ itd. napisal Salomon, ki ni govoril samo po božjem navdihu, marveč je bil med vsemi ljudmi najbolj moder in učen v človeških vedah in poznavanju ustvarjenega, in vso to modrost je imel od Boga; zato ni verjetno, da bi bil trdil nekaj, kar bi si bilo navzkriž z dokazano ali dokazljivo resnico. In če mi boste rekli, da govori Salomon v skladu s pojavom,⁸ saj se nam zdi, da kroži Sonce, čeprav kroži Zemlja, tako kot se tistemu, ki se oddaljuje od brega, zdi, da se breg oddaljuje od ladje, bom odgovoril, da tisti, ki se oddaljuje od brega, čeprav se mu zdi, da se breg oddaljuje od njega, vseeno ve, da se moti in to popravlja, saj jasno vidi, da se premika ladja in ne breg; kar pa zadeva Sonce in Zemljo, ga ni modreca, ki bi moral popravljati zmoto, ker jasno izkuša, da je Zemlja pri miru in da se oko ne vara, ko sodi, da se giblje Sonce, tako kot se tudi ne vara, ko sodi, da se gibljejo Luna in zvezde. In to naj bo za zdaj dovolj.

S tem vas, prečastiti, pristrčno pozdravljam in molim, naj vam Bog nakloni vsakršno zadovoljstvo.

Od doma, 12. aprila 1615

Z vsem spoštovanjem do vas, prečastiti oče,

kot brat
kardinal Bellarmino

*Prevedla Mojca Mihelič
Strokovni pregled in opombe Matjaž Vesel*

Opombe

¹ Tj. *Lettera sopra l'opinione de' Pitagorici e del Copernico della mobilità della Terra e stabilità del Sole, e del nuovo Pittagorico Sistema del Mondo.*

² *Defensio (Obrambo)* je Foscarini napisal kot odgovor na anonimno preiskavo, ki jo je o njegovih *Pismih* izvedel Sveti oficij. V tem besedilu se je še posebej osredotočil na argument, ki se je opiral na »strinjanje [cerkvenih] Očetov«.

³ *It. si salvano tutte le apparenze.*

⁴ »glede na predmet«.

⁵ »glede na govorca«.

⁶ Bellarmino tu popolnoma očitno po svoje tolmači odlok četrtega zasedanja Tridentinskega koncila *De editione et usu Sacrorum Librorum*: »nemo [...] in rebus fidei et morum [...] sacram scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia [...] aut etiam contra unanimem consensum patrum ipsam scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi huiusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edenda forent (*naj si, kar zadeva vero in običaje, nihče ne drzne prilagajati Svetega pisma svojemu pogledu in ga tolmačiti v nasprotju z razlago, ki jo je zagovarjala in jo zagovarja sveta mati Cerkev, ali tudi v nasprotju z enodušnim strinjanjem [cerkvenih] Očetov, četudi ta tolmačenja ne bi nikoli ugledala luči sveta*).«

⁷ Prd 1, 5: »Sonce vzhaja, sonce zahaja, hiti proti svojemu kraju, kjer vzhaja.« (Slovenski standardni prevod. Svetopisemska družba Slovenije, 1997.)

⁸ *It. secondo l'apparenza.* Tj., v skladu s tistim, kar vidi, kar se mu kaže.